

Aikamatka. Volter Kilpi Kustavissa – kirjallisuusviikon tietokirjapäivä

Lilli Kojo

Kustavissa järjestettiin heinäkuussa 2013 jo viidestoista Volter Kilpi –tapahtuma. Perjantai oli tietokirjallisuuden teemapäivä, ja silloin pidettiin neljä luentoa yhteistyössä Tietokirjallisuuden edistämiskeskuksen kanssa. Päivän isäntänä toimi Suomen tietokirjailijat ry:n puheenjohtaja, professori Markku Löytönen.

Kartat ja maailmankuva

Ensimmäisenä puhui professori Löytönen itse aiheesta ”Kartat maailmankuvaa rakentamassa”. Löytönen esitteli kartoituksen historiaa ja näkökulmia. Löytöretket ja uusien alueiden valloitukset olivat aikansa suurvaltapoliittikkaa. Löytöretkiä ohjannut suurin kysymys oli *missä*. Haluttiin saada selville missä mikäkin paikka sijaitsee. Käsitys maan muodosta ja laajuudesta muuttui sitä mukaa, kun saatiin tietoa uusista alueista.

Löytöretkeilijöiden jälkeen uusille alueille saapuivat tutkimusmatkailijat keskeisenä kysymyksenään *mitä* alueelta löytyy. Tutkimusmatkat palvelivat emämaata hyödyn näkökulmasta. Tutkimusmatkailijoiden toivottiin löytävän luonnonvaroja, reittejä ja mahdollisesti uutta työvoimaa, joka voisi rikastuttaa emämaata.

”Suomi on tutkimusmatkailun suurvalta”, julisti Löytönen. Vuonna 2010 julkaistussa teoksessa *Suomalaiset tutkimusmatkat* on listattu 1277 suomalaista tutkimusmatkailijaa, joista kaikki tekivät matkoja Euroopan ulkopuolelle. Kun otetaan huomioon Suomen suhteellisen alhainen väkiluku, on suomalaisten tutkimusmatkailijoiden määrä tosiaan huomattava. Löytönen halusi nostaa esiin heistä kolme.

Herman Dietrich Spöring nuorempi sai kunnian matkustaa James Cookin, viimeisen suuren löytö-

retkeilijän ja ensimmäisen suuren tutkimusmatkailijan, seurueessa 1700-luvulla. Kun Cookin mukaansa valitsema taiteilija kuoli kesken matkan, pääsi Spöring hänen tilalleen dokumentoimaan seurueen löytöjä. Ja kun vielä laivan kvadrantti varastettiin ja hajoitettiin ja Spöring kelloseppänä osasi sen korjata, nousi hänen arvostuksensa seurueessa huomattavasti. Cook antoikin eräälle Uuden-Seelannin rannikolla sijaitsevalle saarelle nimen Spöring Island suomalaisen piirtäjänsä kunniaksi. Saari tunnetaan nykyisin jälleen maorinkielisellä nimellään Pourewa.

1800-luvun alkupuolella elänyt Georg August Wallin puolestaan innostui tutkimaan puhdasta

Suomen tietokirjailijat ry:n puheenjohtaja, professori Markku Löytönen. Kuva: Lilli Kojo.

Professori, kirjailija Paavo Castrén puhumassa. Kuva: Lilli Kojo.

Arabiaa. Päästäkseen paikkoihin, joihin kristityillä ei ollut asiaa, hän esiintyi Etelä-Venäjältä kotoisin olevana lääkärinä. Hän saapui Kairoon muslimina ja teki muistiinpanonsa arabialaisin kirjaimin ruotsiksi. Wallin matkusti pyramideille, Kuolleiden laaksoon, Mekkaan ja Persiaan. Hän harkitsi tosissaan viettävänsä loppuelämänsä alueella. Lopulta Wallin kuitenkin paljastui, pelastui täpärästi ja pääsi takaisin Eurooppaan. Wallin esitteli matkansa tuloksia mm. Lontoossa, ja hänen muistiinpanonsa toimivat pitkään parhaana arabialaisen kulttuurin lähteenä.

Adolf Erik Nordenskiöld opiskeli 1800-luvun puolivälissä Tukholman yliopistossa geologiaa ja mineralogiaa. Hän oli länsimielinen ja joutui sen vuoksi viettämään elämänsä Ruotsissa, vaikka olikin sydämeltään suomalainen. Nordenskiöld varusti vanhan valaanpyyntialus Vegan pohjoista purjehdusta varten tarkoituksenaan löytää avoin meritie Skandinaviasta Beringinsalmelle. Nordenskiöld lähti matkaan kesällä 1878. Alus jäi talveksi kiinni jäihin, mutta pääsi jatkamaan matkaansa elokuussa 1879. Paluu Tukholmaan tapahtui vuonna 1880.

Kartoitus on kautta historian ollut hyvin mi-näkeskeistä. Kartan keskus oli Rooman valtakunnan aikana Välimeri. Keskiajan kartassa keskukse-na puolestaan oli Jerusalem. Kun puhutaan kartoituksen historiasta, on Löytösen mukaan hyvä muistaa, että tämä historia on pääasiassa eurooppalais-ten kartantekijöiden historiaa. Vaikka maapallo onkin jo pitkälti tunnettu, ei kartoittaminen ole kuitenkaan päättynyt. Nykyään mitataan maailmankaikkeutta, ja kosmologia ja avaruustutkimus jatkavat löytöretkeilijöiden ja tutkimusmatkailijöiden viitoitamalla tiellä.

Aikamatka universumiin

Seuraavaksi tähtitieteilijä, professori Tapio Markkanen kertoi tähtitieteen historiallisesta kehityksestä. Tähtikuvioita on tutkittu jo tuhansien vuosien ajan, ja niille on eri aikoina annettu erilaisia merkityksiä, esimerkiksi tähtikuvioiden mukaan nimetyt horoskoopit. Myös muiden taivaankappaleiden liikkeet ovat herättäneet tutkijoiden mielenkiinnon. Tähtitiede oli tärkeä oppiaine myös papiksi opiskelulla, sillä pappien tuli osata laatia joka vuosi kalenteri, jonka avulla he valistivat seurakuntalaisiaan paaston ja juhlapyhien ajankohdista. Tähtitieteen kehitys on ollut huimaa viimeisten 150 vuoden ajan. Uusien keksintöjen myötä on syntynyt uusia tieteenaloja, kuten astrofysiikka ja fysikaalinen kemia. Tieteen kehittyminen onkin edellytys sille, että pystymme ymmärtämään ympäristöämme, sillä maailmankaikkeus muuttuu jatkuvasti.

Antiikintutkimus

Professori, kirjailija Paavo Castrénin aiheena oli antiikin aika ja suomalainen antiikintutkimus. Castrén itse on tehnyt tutkimuksia Ateenassa, Roomassa, Vatikaanissa ja Pompeijissa. Hän kertoi kuulevansa usein kysymykset: ”Eikö kaikki ole jo tutkittu? Onko löytynyt aarteita?”

Aarteena Castrén pitäisi jotain laajempaa kulttuurihistoriallista löytöä, kuten jonkin tuntemattoman kirjoituksen selvittämistä, kreikkalaista maalaustaiteen löytöä tai jonkin laajemman kirjaston löytymistä. Hän pitää jopa aivan mahdollisena, että täl-

lä hetkellä Herculaneumissa, Napolin eteläpuolella, tehtävissä kaivauksissa löytyisi arvokas kirjasto. Monet antiikin ajan tunnetut teokset ovat nykyihmisille tunnettuja vain nimeltään, sillä niistä on säilynyt vain mainintoja muissa aikalasteoksissa. Jonkin tällaisen kirjan löytyminen olisi merkittävä löytö.

Castrén muistuttaa, ettei kaikkea suinkaan ole tutkittu. Maan alta löytyy varmasti vielä esiinkäyttävää, mutta yhtä tärkeänä tutkimuskohteena Castrén pitää antiikin ajan säilynyttä kirjallisuutta. Kaunokirjallisuudella ei ole vain esteettistä merkitystä, vaan siitä voidaan saada tietoa esim. viinin ja oliivin tuotannosta, orjien kohtelusta, kaupunkien meluongelmista, urheiluharrastuksista ja vapaan miehen päiväohjelmasta. Sen lisäksi antiikin kirjallisuutta voisi lukea ja tulkita kuten aikalaiset sen tekivät. Näkökulman muutoksella voidaan selvittää, mitä yleisö tiesi, ja miten se otti tekstit vastaan.

Matkakirjallisuus

Tietokirjapäivän viimeinen esiintyjä dosentti Ritva Hapuli puhui matkakirjallisuudesta. Tämä kirjallisuudenlaji on perinteisesti ollut hyvin miehistä, mutta Hapuli on tutkinut erityisesti naisten kirjoittamia matkakirjoja, esimerkiksi Elsa Enäjärven, Tyynti Tuulion ja Aino Kallaksen teoksia. Hapuli on myös tehnyt yhteistyötä 2000-luvulla suureen suosioon nousseen kirjailija Kyllikki Villan kanssa. Luettuään Villan matkapäiväkirjat Hapuli kirjoitti vuonna 2008 teoksen *Matkalla kotona*, joka kertoo Villan matkoista, matkustusinnosta ja kotiinpaluun hetkistä.

Traditionaaliseen matkakirjallisuuteen on liitetty eurosentrisyyden taakka. Matkakirjailijoita

on syytetty siitä, että he kuvaavat maailmaa siirtomaaisäntien silmin. Varsinkin luettaessa vanhempiä matkakirjoja, silmään voi pistää esimerkiksi rodullistava kieli tai yhteiskunnan luokkaerojen täysi hyväksyminen. Matkakirja kertoo aina vieraan kohtaamisesta. Kirjailija kirjoittaa siitä, minkä hän kokee kirjoittamisen arvoiseksi. Matkalla tutut asiat eivät nouse esiin samalla lailla kuin ne, jotka poikkeavat kirjailijan arkielämästä. Hapuli muistuttaakin, että matkakirja on sanoiksi puettu matka. Se on siis kirjailijan tulkinta matkasta, ei sama kuin tämän tekemä matka. Autenttisuuden tuntua matkakirjailija pyrkii usein lisäämään kuvaamalla tarkasti yksityiskohtia ja lisäämällä kirjaan valokuvia tai muita todisteita läsnäolostaan vieraassa paikassa.

Matkakirjailijoilla on, erityisesti nykyään, tapana etsiä menneisyyteen pysähtyneitä paikkoja. Tällaiset paikat halutaan kokea ja kokemukset kirjoittaa ylös ennen kuin menneisyys on iäksi hävinnyt. Toisaalta matkakirjailijat saattavat nimenomaan kritisoida vieraiden paikkojen pysähtyneisyyttä. Jotkin matkaajat ja matkakirjailijat etsivät paikkoja, joita leimaavat kuolema ja inhimillinen kärsimys, tai joissa jopa matkaaja itse voi olla todellisessa vaarassa. Myös tyhjen paikkojen etsiminen on matkaajille tyyppillistä: halutaan matkustaa jonnekin villiin luontoon, jossa kukaan muu ei ole ennen käynyt.

Junien ja rautateiden yleistymisen teki matkustamisen mahdolliseksi suuremmille ihmisjoukoille. Erottuakseen joka paikkaan kiirehtivistä laumasieluisista turisteista, alkoi oikea matkaaja korostaa matkanteon hitautta ja kykyä pysähtyä nauttimaan pienistä asioista myös matkan varrella. Matkakirjailija arvostaa ja kuvaa myös itse matkaa, ei vain sen päämäärää.

Vanhemmat matkakirjat antavat todellakin mielenkiintoisen näkökulman matkojen kohteisiin ja kirjailijoiden ajatusmaailmaan. G. A. Wallinin muistiinpanoista on julkaistu teos *Tutkimusmatkoilla arabien parissa – otteita matkapäiväkirjasta ja kirjeistä*. Sveitsiläinen Isabelle Eberhardt matkusteli Pohjois-Afrikassa 1900-luvun vaihteessa mieheksi pukeutuneena. *Islamin siimeksessä* on koelma hänen lyhyitä kirjoitelmiaan. Myös Pohjoismaita on pidetty eksoottisena matkakohteena. Englantilainen Mary Wollstonecraft matkusteli 1700-luvulla Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa luontoa ihailien ja ihmisten elämää tarkkaillen. *Letters written during a short residence in Sweden, Norway and Denmark*, kuten Wallinin ja Eberhardtinkin teokset löytyvät Siirtolaisuusinstituutin kirjastosta. **Tervetuloa tutustumaan!**